

2015-2017 Kazı Dönemlerinde İznik Çini Fırınları Kazısı'nda Ele Geçen Baskı ve Kalıp Baskı Tekniğinde Dekorlu Seramikler

V. Belgin DEMİRSAR ARLI*

Şennur KAYA**

Hakan ARLI***

Özlem EROL****

Öz

Batı Anadolu'da küçük bir yerleşim yeri olan İznik, Osmanlı öncesinden XVIII. yüzyıla kadar uzanan süreçte çini-seramik üretiminin kesintisiz sürdüğü önemli bir merkezdir. Roma, Bizans, kısa süren Anadolu Selçuklu hakimiyetlerinden sonra 1331 yılına kadar Bizans İmparatorluğu idaresinde kalan İznik'teki kültürel mirasın aydınlatılmasına yönelik, İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nden Prof. Dr. Oktay Aslanapa başkanlığında 1963-1969 yılları arasında kapsayan ilk dönem kazılarında sonra, 1981 yılında başlatılan ve 1984 yılında BHD kodu verilen kazı alanında düzenli olarak yürütülen Kazısı ile İznik'te ki çini ve seramik üretimi aydınlatılmaya devam edilmektedir.

Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda toplam dokuz fırınateşhanesi ortaya çıkarılmıştır. Birbirine bitişik plankarelerde bulunan bu fırınateşhaneleri kazısı yapılan alandaki atölye bölgesini de işaret etmektedir. Yapılan analizler neticesinde bu fırınların XIV-XVII. yüzyıllarda faaliyet gösterdiği anlaşılmıştır. Kazı çalışmalarında ele geçen buluntuların yoğunluğunu da bu tarihlerde üretilmiş Osmanlı dönemine ait kırmızı ve beyaz hamurlu seramik parçaları oluşturmaktadır. Öte yandan, ele geçen buluntular arasında tarihsel açıdan daha önceki dönemlere ya da Bizans-Osmanlı geçiş dönemine işaret eden örnekler de rastlanılmaktadır. Örneğin son iki sezonun en önemli buluntu grubu, önceki kazı sezonlarında nadir olarak rastlanılan yarı mamul sırlı/sırsız tuğlalardır. Karşılaşılan yoğunluğa göre, bunların yalnızca İznik ve yakın çevredeki yapılar için değil, Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler dönemi yapıları için üretildiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Sırlı tuğlaların dışında, Anadolu'da ele geçen benzer örnekleri XII-XV. yüzyıl aralığına tarihlenen baskı dekorlu seramik kapların İznik'te de üretildiğini kanıtlayan çok sayıda yarı mamul sırlı-sırsız seramik de aynı yoğunlukta karşılaşılmaktadır. Bu makalede, 2015- 2017 kazı dönemlerinde İznik Çini Fırınları Kazısı'nda ele geçen baskı ve kalıp baskı dekorlu seramik formlarının benzer örneklerle karşılaştırılarak tanıtılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İznik, Çini Fırınları, Seramik, Baskı Tekniği, Kalıp Baskı Tekniği

* İ.Ü. Sanat Tarihi Bölümü, beldemar61@yahoo.com.tr

** İ.Ü. Güzel Sanatlar Bölümü, kayasen@istanbul.edu.tr.

*** İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktorant, harli61@gmail.com

**** İ.Ü. Güzel Sanatlar Bölümü, ozlemerol4@hotmail.com

Decorated Ceramics in The Impressed and Mouldedware Unearthed Between 2015-2017 During The İznik Kilns Excavations

V. Belgin DEMİRSAR ARLI*

Şennur KAYA**

Hakan ARLI***

Özlem EROL****

ABSTRACT

Iznik, although a small town in Western Anatolia today, was a prominent center of production of ceramic tiles ongoing without interruption from the pre-Ottoman era until the XVIIIth century. After the Roman, Byzantine, short-lived Anatolian Seljuk reigns followed by the Byzantine Empire domination until 1331, Iznik's cultural heritage began to be unearthed in the first excavations (1963 – 1969) led by Professor Dr. Oktay Aslanapa of the Istanbul University Department of Art History, and ensued with the regularly ongoing Iznik Kilns Excavations that was launched in 1981 on the excavation site coded as BHD in 1984, still continues to reveal the historical tile and ceramic production in Iznik.

During the excavations conducted to date, six kilns in total have been unearthed. These kilns, located adjacently in the plans, point to a workshop area on the excavated site. The analyses have revealed that these kilns were actively in operation in the XIVth – XVIIth centuries. The majority of the finds recovered during fieldworks consist of ceramic pieces of Ottoman-era red and white clay produced during this time frame. On the other hand, the finds also include specimens that historically indicate previous periods or the period of transition from Byzantine to Ottoman. For instance, a significant group of finds retrieved in the last two seasons consists of semi-finished glazed/unglazed bricks, which were rarely found in the former excavation seasons. Considering the high quantity of finds retrieved, it would not be wrong to say that these bricks were produced not only for Iznik and its environs but also for the buildings in the Anatolian Seljuk and Emirates periods. Apart from the glazed bricks, an equally high quantity of semi-finished glazed/unglazed ceramics has been unearthed, proving that moulded and impressedware ceramic vessels, with similar examples dating to XIIth – XVth century timeframe recovered in Anatolia, were also produced in Iznik. This presentation aims to introduce the impressed and mouldedware ceramic forms unearthed in the Iznik Kilns Excavations in 2015-2017 in comparison with similar examples.

Key Words: Iznik, Kilns, Ceramic, Impressed Ware, Moulded Ware

* İ.Ü. Art History Department, beldemar61@yahoo.com.tr

** İ.Ü. Faculty of Fine Arts, kayasen@istanbul.edu.tr

*** İ. Ü. Graduate School Of Social Sciences, Doktorant, harli61@gmail.com

**** İ.Ü. Faculty of Fine Arts, ozlemerol4@hotmail.com

GİRİŞ

Bursa İline bağlı İznik ilçe merkezinde yapılmakta olan İznik Çini Fırınları Kazısı, Bursa iline bağlı İznik ilçe merkezinde, Belediye Hamamı olarakta bilinen II.Murat Hamam'ının doğusunda, BHD kodlu kazı alanında 1984 yılından itibaren düzenli olarak sürdürülmektedir. Zamanla bitişik parsellerin kamulaştırılmasıyla genişleyen kazı alanına son olarak kamulaştırma işlemleri 2013 yılında tamamlanan kuzeydeki bitişik parsel katılmış ve 2014 yılından itibaren kazı çalışmalarına bu bölgede ağırlık verilmiştir. Daha önceki kazı sezonlarında ortaya çıkarılmış olan ve üzerleri sundurmayla kapatılarak koruma altına alınan dört fırinateşhanesi ile sınır oluşturan bu alanda yapılan kazılarda ise şimdye kadar beş fırinateşhanesine daha rastlanılmıştır (Şekil 1).

Yeni kazısı yapılan bu alanda yoğun miktarda fırın artığı, çeşitli fırın malzemeleri ve elbette yarı mamul nitelikteki seramik parçalarına da rastlanılmıştır. Bunlar arasında kırmızı hamurlu Milet işi olarak tanınan teknikte dekorlu seramikler yoğunluk açısından öne çıkmakla birlikte, üretim artığı sırlı tuğla ile kalıp ve baskı tekniklerinin kullanıldığı seramiklerin yoğunluğu ve çeşitliliği de İznik'teki sırlı tuğla ve kırmızı hamurlu seramik üretimine yeni bir bakış kazandırmıştır. Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus da özellikle kalıp ve baskı tekniğinde dekorlu seramiklere yalnızca son yıllarda yoğunlaşılın BHD kodlu alanda rastlanılmadığıdır. Önceki sezonlarda hem İznik içindeki diğer çalışılan alanlarda hem de Müze denetiminde yapılan çeşitli hafriyatlarda çok sayıda bu tip örnekle karşılaşmıştır (Aslanapa – Altun, 1998: 627, 639). Ele geçen buluntular arasında yarı mamul nitelikte yanmış, iç içe yapılmış buluntuların olması, bunların İznik üretimi olduklarını kanıtlamaktadır (Şekil 2). Gerek önceki yıllarda gerekse son yıllarda karşılaşılın bu üretim artıkları, İznik'teki kırmızı hamurlu seramik üretimi içerisinde kalıp ve baskı teknikli seramiklerin -en azından bir dönem- yaygın üretildiğini göstermektedir. Bu çalışma kapsamında, son üç kazı sezonunda ele geçen örnekler ışığında İznik üretimi baskı ve kalıp baskı tekniğinin kullanıldığı seramik örnekleri tanıtılmıştır. Bunlar, uygulanan teknik ve bezeme özellikleri bakımından baskı yiv dekorlu seramikler ve kalıp baskı tekniği ile farklı kompozisyonlarda dekorlu süzgeçli testiler olmak üzere iki grupta değerlendirilmiştir.

BASKI YİV DEKORLU SERAMİKLER

İlk grubu oluşturan ve tabak, kâse, testi gibi seramik formlarında karşılaşılın baskı yiv dekoru, kazıma olabildiği gibi çeşitli aletlerle ya da ele geçen yiv dekorlu kalıp parçalarından da anlaşıldığı üzere kalıba baskı tekniği ile oluşturulmuştur. Tamamı kırmızı hamurlu olan bu seramikler sırlı ya da astarlı olarak ele geçmiştir. Astarlı parçalarda ağırlıklı olarak bej ve pembemsi astarın kullanıldığı görülürken, sırlı örneklerde firuze ve yeşil sır ön plana çıkmakta, kahverengi sır yanında az sayıda örnekte sarı tonlarında sirla da karşılaşılınmaktadır. Ayrıca açık formlu kapların iç ve dış yüzeylerinin farklı renkte sirla kaplandığı seramik örnekleri de bulunmaktadır.

Yivli seramikler arasında yoğunluk oluşturan tabaklar; genel olarak halka ayaklı, hafif çukur dipli, dışa açılarak genişleyen yayvan gövdeli, dışa dönük kenarlı ve dik ağızlıdır (Şekil 3). Bu tabaklarda dikey akslı yivler, gövde kısmının tamamına düzenli sıklıkta ya da grup halinde uygulanmıştır. Ayrıca yivlerin gövdenin her iki yüzüne uygulandığı örnekler de bulunmaktadır. Yeşil, firuze ve kahverengi sır kullanımının yaygın olduğu bu tabak parçaları arasında özellikle firuze ve yeşil tonlarında kaliteli sır yapısıyla dikkati çeken örneklere de rastlanılmaktadır (Şekil 4).

Bir diğer yoğun grubu oluşturan yiv dekorlu kâseler, form bakımından ikiye ayrılmaktadır. İlk tipe giren kâseler, halka ayaklı, yukarı doğru konik açılarak yükseldikten sonra hafif içe meyil yaparak düz devam eden çukur gövdeli, dışa dönük dar ağızlıdır. Bu tipte kâselerin form veren sırlı örneği 2015 kazı sezonunda bulunmuş ve eksik kısımları alçı ile tamamlanmıştır. İçi firuze dışı yeşil sırlı olan bu kâsede yalnızca gövdenin dış yüzeyi hem konik açılın kısımda, hem de dik kısımda

yivli bezemeye sahiptir (Şekil 5). 2016 ve 2017 kazı sezonlarında ele geçen benzer form yapısına sahip sırsız kâseler ise aynı tekniğin farklı yorumlanmış örnekleridir. Her ikisi de alçı tümlmeli olan kâselerin diğer örnekte olduğu gibi gövdenin konik kısımları yivlidir. Ancak bunlarda gövdenin dik kısımlarına iki tarafa yansıtılmış derin baskılar yapılmıştır. Ayrıca dip kısımlarında da baskı ile oluşturulmuş bir madalyon bulunmaktadır (Şekil 6). Tüme yakın bu iki örnekteki baskı bezemelerin benzerlerini, benzer form özelliği gösteren başka seramik parçalarında da görmek mümkündür (Şekil 7).

Daha kaba form yapısına sahip olan ikinci tip kâseler, halka ayaklı, çukur gövdeli, dışa dönük kenarlıdır. Bunlarda dikey baskı yivler, yalnızca gövdenin dış yüzeyine uygulanmıştır (Şekil 8).

Kapalı formlu buluntuların en yoğun grubunu, testiler oluşturmaktadır ve bunlar süzgeçli ve süzgeçsiz olarak iki tipte imal edilmişlerdir. 2015 kazı sezonunda boyun kısmındaki çok az eksiği dışında tüm ele geçen testi, baskı yiv dekorlu süzgeçsiz testilerin form ve boyutları açısından fikir vermektedir (Demirsar Arlı 2017: 376, 383). 19 cm yüksekliğinde olan bu testi, geniş sığ ayaklı, konik gövdeli, yukarı doğru açılarak uzun düz devam eden yüksek silindirik boyunludur. Boyunla gövdenin birleşme yerini profilli tek sıra bilezik çevrelemektedir. Ayrıca yüksek boyun kısmının ortasında, ince profilli iki bilezik bulunmaktadır. Tek yöndeki kulbu, konik gövdenin ortasıyla boyundaki bileziklerin arasına yerleştirilmiştir. Gövdenin tam orta kısmı da baskı yiv dekorlu geniş bir bordürle çevrelenmiştir. Astara ve yeşil sıra daldırılan testinin alt kısmı astarsız ve sırsız kalmıştır (Şekil 9).

Gövde kısmı yivlerle dekorlu çok sayıdaki süzgeçsiz testi parçaları, boyun ve ayak formu açısından tüm ele geçen bu testiye benzemekle birlikte boyut ve gövde formu açısından çeşitlilik gösterirler. Konik, küre ya da basık küre gövdeli çeşitli kazı buluntularından, bunların çarkla form verildikten sonra hamur tam kurumadan gövdelerinin kazıma veya baskı teknikleriyle oluşturulan yivlerle dekorlandıkları anlaşılmaktadır. Bu yivler, genellikle dikey yivlerden oluşturulan bordür ya da bordürler şeklinde olup iç içe geçmiş verev yivli düzenlemelerle de karşılaşılmaktadır (Şekil 10). Genellikle sırlanmamış ele geçen bu testi parçalarının az sayıdaki sırlı örneğinde, yeşil sır kullanımı yaygındır (Şekil 11).

Kazı buluntuları arasında gövdesi baskı yivlerle dekorlu çok sayıda süzgeçli testi parçaları da bulunmaktadır. Genellikle süzgeç kısımlarına rastladığımız bu testilerin tüme yakın bir örneği 2016 kazı sezonunda bulunmuştur. Mevcut kısmı yaklaşık 17 cm yüksekliğindeki bu testi, alçak kaideden dışa açılan düz ayaklı, basık küremsi gövdeli, tek yönde kulpludur. Gövdeden konik olarak yukarı doğru yükselen boyun kısmının muhtemelen silindirik olan üst kısmı eksiktir. Boyunla gövdenin birleşme yeri dairesel profilli ince bir bilezikle çevrelenmiş, bunun hemen altına dikey çizgilerle oluşturulan bordür uygulanmıştır. Ajur tekniği ile oluşturulmuş olan süzgeç kısmı, boyunla gövdenin birleşme yerinde bulunmaktadır. Daldırma yöntemiyle astarlandığından ayak ve gövdesinin alt kısmı astarsız kalmıştır. (Şekil 12).

Yiv dekorlu süzgeçli testi parçaları, bu testilerin üretim ve bezeme teknikleri hakkında da fikir verir niteliktedir. Bu grup içerisinde ele geçen örneklerin büyük bölümünün arka yüzlerinde belirgin çark izlerinin görülmesi, bunların da ayak ve gövdelerinin çarkla şekillendirildiğini ve sonradan gövdelerinin çeşitli baskı teknikleriyle oluşturulan yivlerle bezendiğine işaret etmektedir. Boyunla gövdenin birleşme yerinde bulunan süzgeç ise muhtemelen gövdeyle birlikte imal edildikten sonra boyunla gövde birleştirilmiştir (Şekil 13). Bazı örneklerde parçaların arka yüzlerinde hamur sıvanmış şekildedir. Bunlar, bir alt bölümde değinilecek süzgeçli testilerde olduğu gibi kalıba baskı tekniğinde üretilmiş testiler olmalıdır. Kazı çalışmaları sırasında rastlanılan çeşitli yiv dekorlu kalıp parçaları da bu ihtimali güçlendirmektedir (Şekil 14).

Süzgeçli testi grubu içerisinde boyunla gövdenin birleşme yerinde bulunan süzgeçlerin çapları, testinin boyutuna göre 5-8 cm arasında değişiklik göstermektedir. Bunların geneli, ajur tekniği ile oluşturulmuş merkezdeki daire çevresinde gelişen üçgenlerden meydana gelmektedir. Muntazam konturlara sahip olmayan üçgenlerin sayıları ve genişlikleri, boyunun çapına göre değişiklik göstermektedir. Geniş çaplı boyunlarda daha sık aralıklı üçgenlerle ve çarkıfelek şeklinde düzenlemelerle karşılaşılmaktadır (Demirsar Arlı, 2017: 375,382), (Şekil 13).

KALIBA BASKI TEKNİĞİ İLE DEKORLU SÜZGEÇLİ TESTİLER

Baskı yiv dekorlu ilk gruptaki seramiklerden ayrı olarak ikinci grupta ele aldığımız süzgeçli testilerin tamamında kaliba baskı tekniği kullanılmıştır ve bunlar farklı bezeme kompozisyonlarıyla ilgi uyandıran örneklerdir¹. (Arlı,Kaya,Erol,Arlı,2017) Bu teknikte üretilen testilerinin gövde kısımları, iki ayrı parça halinde yaş seramik hamurunun kalıpta şekillendirilip ortadan birleştirilmesiyle meydana getirilmektedir. Gövdenin ortasında bulunan birleşme yeri de hamurla kapatılmaktadır. Buna ayak, boyun ve kulp kısımları sonradan eklenmektedir.

Daha çok gövde kısımlarına ait parçalara rastladığımız bu testilerin form veren az sayıdaki örneği, yüksek konik kaide üzerine oturtulmuş küre ya da basık küre gövdeli, gövdeyle birleşme yerinden açılarak genişledikten sonra silindirik devam eden yüksek boyunlu ve tek kulpludur (Şekil 15).

İznik'te yapılan kazılarda ele geçen kaliba baskı tekniğinde üretilen süzgeçli testi parçaları, genellikle bej ya da pembemsi astarla kaplıdır. Daha az sayıda ele geçen sırlı örneklerde yeşil ve firuze sır kullanılmıştır. Bu testileri ayrıcalıklı kılan en önemli husus, şüphesiz gövde kısımlarında karşılaşılan bitkisel ve geometrik motiflerin yanı sıra yazı taklidi ve figürün de kullanıldığı bezemeleridir. Bunlar arasında gövdenin dikey çizgilerle ayrılmış alanlarının balık pulu, başak dalı gibi desenlerle dekorlu olduğu örneklerle sıklıkla karşılaşılmakta, içleri noktali baklava dilimli düzenlemelerin ve gövdenin tamamına uygulanmış damla kabartmaların da yaygın olduğu tespit edilmektedir (Resim15-16).

Şüphesiz, bunların en ilgi çekici olanlarını figürlü parçalar oluşturmaktadır. Örneğin farklı kazı sezonlarında bulunmuş olan iki gövde parçasında, birbirinin eşi dört ayaklı bir hayvan tasviri ile karşılaşılmaktadır. Daha önceki kazı sezonlarında ele geçen yeşil sırlı bir gövde parçasında gördüğümüz dikey sıralı balıkların oluşturduğu bordürün (Demirsar Arlı, 2012: 395, 403) sırsız bir benzeri de 2017 kazı sezonunda ele geçmiştir. Çok az bir bölümü ele geçen gövde parçasında karşılaştığımız yan yana sıralı figürlerin ise insan başı oldukları tahmin edilmektedir (Resim 17).

Kazı çalışmaları sırasında bu testilerin İznik'te üretildiğine kanıt oluşturan kalıp parçaları da ele geçmektedir. Bunlar, Anadolu dışı İslam seramik sanatında ve Anadolu' da kullanılan kalıplarla benzerlik gösterir (Watson 2004: 143; Nurşen Özkul Fındık 2017; Böhlendorf Arslan 2007: 97; Böhlendorf Arslan 2008: 390). Kırmızı sert hamurdan imal edilmiş kazı buluntusu kalıplar; kalın düz dipli, yukarı doğru açılan verev ya da çukur gövdeli, düz ağızlıdır. Ağız çapları 14-23,5 cm, dip çapları 6-10, yükseklikleri 5-9 cm aralığında değişmektedir (Şekil 18). Bunlar arasında, yazı dekorlu kalıp parçası bezeme açısından ilgi uyandırmakla birlikte mevcut kısımlarında görülebilen harflerden bir anlam çıkmaması, bu yazının dekoratif amaçlı yapılmış olabileceğini düşündürmektedir. Aynı şekilde ele geçen biri sırlı diğeri sırlanmamış gövde parçalarında da yazı taklidi bezeme ile karşılaşılmaktadır (Şekil 19). Sert kırmızı hamurdan imal edilmiş bu kalıpların gövde kısımlarında karşılaştığımız oyma, kazıma veya baskı ile oluşturulmuş desenlerin bir kısmı, gövde parçalarındaki desenlerle de örtüşmektedir (Demirsar Arlı, 2017: 375,382)(Şekil 20).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yukarıda değinilen örneklerin yanı sıra önceki yıllarda ele geçen buluntular ve son üç yılın yoğunluğu, İznik'teki kırmızı hamurlu seramik üretiminde baskı ve kalıba baskı tekniğinin yaygın bir yeri olduğuna kesin açıklık kazandırmıştır. Bunların üretim teknolojilerinin ve tarihlendirilmelerin daha sağlıklı yapılabilmesi amacıyla yeni ortaya çıkarılan fırınlardan alınan çeşitli harç, sıva numuneleri ile çeşitli seramiklerden alınan boya ve astar numunelerinin analiz çalışmaları henüz tamamlanmamıştır. Bu sonuçlar gelinceye kadar, şimdilik Anadolu'nun farklı bölgelerinde yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan ve çeşitli müze koleksiyonlarında bulunan benzer örnekler çerçevesinde bunların üretildiği dönem hakkında bazı tahminlerde bulunmak mümkündür.

Bunlara değinmeden önce bu seramiklerde kullanılan bezeme ve üretim tekniklerinin Anadolu dışı İslam seramik sanatı gelenekleriyle sıkı ilişki içinde oldukları başta vurgulanmalıdır. Mesela kazı buluntuları arasında önemli bir grup oluşturan yiv dekorlu seramiklere Büyük Selçuklu döneminde İran'da Çin porselenlerinin etkisiyle üretildiği düşünülen kazıma, kalıp teknikleriyle şekillendirilmiş seramikler arasında da rastlanılmaktadır (Lane, tarihsiz:14, 33,pl 35; Fehérvári,1973: 70-71, pl.58). Fustat buluntusu XIV. yüzyıl örneklerinin Çin porseleni taklidi oldukları, bunlarda kazıma ve baskı tekniklerinin kullanıldığı kaydedilmiştir (Vezzoli, 2011, 138-139, 168).

İznik'te yiv dekorlu seramikler, başta da ifade edildiği gibi, yalnızca BHD kazı alanında değil İznik'teki başka fırın bölgelerinde de ele geçmiştir. Arkeolojik bulgularla Osmanlı döneminde seramik üretim yerlerinden biri olduğu anlaşılan İznik Roma Tiyatrosu kazı alanında da benzer seramikler bulunmuş, tek renk sırlı seramik grubu içerisinde değerlendirilen bu örneklerin, Çin seladonları ve Çin porselenlerinin taklidi yerel üretim olabileceği belirtilmiştir (Özkul Fındık, 2001: 128,158). İznik Çini Fırınları Kazısı'nda ele geçen yiv dekorlu seramikler arasında parlak yeşil ve firuze sırlı bir grup seramik buluntu da Selçuklu geleneğini sürdüren yerel üretim olmalıdır (Şekil 4).

Anadolu'da yapılan kazılarda ele geçen buluntular arasında yiv dekorlu seramiklere Manisa Gülgün Hatun Hamamı buluntuları arasında da rastlanılır. Burada ele geçen yeşil sırlı dört seramiğin dış yüzeyinde görülen yiv şeklindeki bezemenin kalıplama tekniği ile oluşturulduğu belirtilerek, bunların hamamda ele geçen tüm seramiklerle aynı döneme, XIV. yüzyılın ortasına (Saruhanogulları dönemi) ait olabileceği kaydedilmiştir (Gök Gürhan, 2008: 66, 69, 77,79,80, 81).

Milet/Balat İlyas Bey Külliyesi buluntusu yeşil sırlı bir tabak, bu tip seramiklerin farklı bir uygulamasıdır. Yayvan gövdeli bu tabağın gövde ve kenar kısımlarının kalıpla yapılmış yivli ve zencerekli bordürle dekorlu olduğu görülmektedir. Külliyyede ele geçen bu yerel üretim seramikler XIV. yüzyıl ve XV. yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir. (Gök Gürhan, 2010: 294, 300; Gök Gürhan,2011: 304, 305, 312)

İslam seramik sanatında süzgeçli testiler ilk olarak Sasani döneminde üretilmiştir (Kayın- Behzad Ismaeel, 2017: 536). Abbasi ve Fatımiler dönemlerinde de üreilmeye devam edilen süzgeçli testiler, Eyyubiler döneminde Mısır dışında Orta Doğu'ya da yayılmıştır (Watson, 2004: 94, 132). Kalıba baskı tekniğinde dekorlu süzgeçli testilerin Anadolu'da da üretildiği yapılan bilimsel çalışmalarla da kanıtlanmıştır. Ahlat'ta ortaya çıkarılan bir seramik çöplüğünde süzgeçli testiler de yer almaktadır (Karamağaralı Yörükân, 1982: 398). Süzgeçli testilerin önemli bir grubuna da Hasankeyf kazılarında rastlanılmıştır. Kazı alanı içerisinde Yukarı Şehir'de Büyük Saray'da bulunan süzgeçli testilerin 1232'den sonra bölgede hakimiyet kuran Eyyubiler aracılığı Anadolu'da yayıldığına işaret edilmiştir (Özkul Fındık, 2013: 217). Konya'da bir hafriyat sırasında bulunan süzgeçli testi XII-XIII. yüzyıllara, (Uysal, 2007: 713). Diyarbakır ve Mardin Müzeleri'nden İstanbul Türk İslam Eserleri Müzesi koleksiyonuna katılan kalıba baskı dekorlu süzgeçli testiler ise XII-XIV. yüzyıl aralığına tarihlendirilir (Tuncel, 2001: 553).

Batı Anadolu'da ele geçen örnekler ise form, desen özellikleri yanında sırlı örneklerin de bulunması bakımından İznik buluntularıyla paralellik göstermektedir. Bunlar arasında Efes, Selçuk/Ayasulug (Bulut, 1998: 343), Milet (Böhlendorf Arslan, 2007:90; Böhlendorf Arslan, 2008: 406; Niewöhner-Miller-Fındık-Schwedt-Teltsch, 2016: 262), Akşehir/Anıt Meydan (Gök Gürhan, 2007: 169; Gök Gürhan, 2009: 288), Balat İlyas Bey Külliyesi (Gök Gürhan, 2011: 310,314) kazılarında ele geçen süzgeçli testiler, XIII-XV. yüzyıl aralığına tarihlendirilmiştir. Çeşitli müze koleksiyonlarında yer alan Batı Anadolu kökenli örnekler de yine aynı döneme işaret eder. Mesela British Museum Koleksiyonu'nda yer alan Efes buluntusu kalıba baskı dekorlu süzgeçli testilerin XIV-XV. yüzyıllara ait olabilecekleri kaydedilmiştir². (Erişim,2018,Ocak)

Sonuç olarak, Batı Anadolu'da Beylikler ve erken Osmanlı dönemlerini kapsayan süreçte üretildikleri anlaşılan bu seramiklerin dönemin seramik üretim geleneği çerçevesinde İznik'te de 1331 yılında Osmanlı idaresine geçildikten sonra üretilmesi mümkün gözükmektedir. Ancak bu üretimin İznik'teki ilk başlangıç evresi konusunda, İznik'in 1081- 1097 yılları arasında Selçuklulara başkentlik yaptığı dönem de göz ardı edilmemelidir. Oldukça kısa sayılacak bu süre zarfında bu kadar yoğun seramik üretiminin gerçekleştirilemeyeceği düşünülse de İznik'te Bizans döneminde var olan seramik üretiminin, bu dönemde Selçuklu seramik geleneği çerçevesinde sürdürülmüş olması da ihtimal dahilindedir.

REFERANSLAR

- Aslanapa, O. – Altun, A. (1998)**, “İznik Çini Fırınları Kazısı 1996 Yılı Çalışmaları”, *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı II, Ankara, 625-639*.
- Böhlendorf Arslan, B. (2007)**, “*Beylikler Döneminde Milet'te Seramik Üretimi*”, *Konya Kitabı X, Rüçhan Arık, M. Oluş Arık'a Armağan*, (ed. H. Karpuz - O. Eravşar), Konya, 87-98.
- Böhlendorf Arslan, B. (2008)**, “Keramikproduktion im Byzantinischen und Türkischen Milet”, *Istanbul Mitteilungen*, 58, 371-407.
- Bulut, L. (1998)**, “Selçuk (Ayasulug) Kazılarında Ele Geçen İslam Devri Seramikleri”, *1. Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu (4-6 Eylül 1997)*, İzmir, 343-355.
- Demirsar Arlı, B. (tarihsiz)**, “İznik Çini Fırınları Kazısından İlgi Çekici Örnekler”, *Uluslararası İznik Sempozyumu, (5-7 Eylül 2005)*, İstanbul, 347-354,498-501.
- Demirsar Arlı, B. (2012)**, “İznik Çini Fırınları Kazısı 2010 Yılı Çalışmaları”, *33. Kazı Sonuçları Toplantısı 3, Ankara, 391-408*.
- Demirsar Arlı, B. (2017)**, “İznik Çini Fırınları Kazısı 2015 Yılı Çalışmaları”, *38. Kazı Sonuçları Toplantısı 2, Ankara, 371-388*.
- Demirsar Arlı, B. - Kaya, Ş. - Erol, Ö. - Arlı, H. , (Baskıda)**, “Decorated filter Jugs in the Moulded Ware Unearthed During the Iznik Kilns Excavations”, *International Congress for Thracian Pottery*, (26-28 Nisan 2017, Mimar Sinan Fine Arts University, İstanbul).
- Fehérvári, G. (1973)**, *Islamic Pottery, A Comprehensive Study Based on the Barlow Collection*, London.
- Gök Gürhan, S. (2007)**, “Akşehir Kurtarma Kazısı Seramikleri”, *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı* (Ed. G. Öney—Z. Çobanlı), İstanbul, 157-169.
- Gök Gürhan, S. (2008)**, “Beylikler Dönemine Ait Sgrafito Teknikli ve Tek Renk Sırlı Kaplar (Manisa Gülgün Hatun Hamamı Buluntuları)”, *Sanat Tarihi Dergisi*, XVII/ 2, Ekim/October, 59-83.
- Gök Gürhan, S. (2009)**, “1995-2009 Yılları Arasında Beçin Kazısı'nda Ortaya Çıkarılan Seramiklerin Değerlendirilmesi”, *Sanat Tarihi Dergisi*, XVIII/ 2, Ekim/October, 45-70.
- Gök Gürhan, S. (2011)**, “2007 ve 2008 Yıllarında Balat İlyas Bey Külliyesi'nde Yapılan Kazı ve Temizlik Çalışmalarında Ortaya Çıkarılan Seramikler/Ceramics Unearthed During the Excavation and

Celaning Work Conducted at the İlyas Bey Complex in 2007 and 2008”, *Balat İlyas Bey Külliyesi / İlyas Bey Complex*, (Ed. M. Baha Tanman-Leyla Kayhan Elbirlik), İstanbul, 301-333.

Karamağaralı Yörükân, B.(1982), “Ahlat Seramik Ekolü”, A.Ü., *İslami İlimler Dergisi*, 5, Ankara, 391-462.

Kayın, A.–Behzad Ismaeel, A. (2017), “Fatimi Dönemi Figürlü Seramik Süzgeçlerinden Örnekler/Examples from the Figurative Ceramic Filters in Fatimid Period”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/ The Journal of International Social Research*, 10 / 52, 535-546.

Lane, A. (tarihsiz), *Early Islamic Pottery, Mesopotamia, Egypt and Persia*, London.

Niewöhner, P. - Miller, L.A. - Fındık, E. F. - Schwedt, N. - Teltsch, G. (2016), “Der Bischofspalast von Milet”, *Archäologischer Anzeiger*, ‘ 2. Halbband, 2015, 182-273.

Özkul Fındık, N. (2013), “Sırsız Seramiklerden Bir Grup: Süzgeçli Testiler /Süzgeçler”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 30, Erzurum, 209-223.

Özkul Fındık, N. (2017), “Seramik Üretiminde Kullanılan Kil Kalıplar”, *Uluslararası Katılımlı Osmanlı Dünyası’nda Kültürel Karşılaşmalar ve Sanatsal Yansımaları: Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu’na Armağan Kitabı*, Ankara, 99-104.

Tuncel, G. (2002), “Türk ve İslam Eserleri Müzesi’ndeki Testiler”, *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu, Prof. Dr. Gönül Öney’e Armağan (10-13 Ekim 2001), Bildiriler*, İzmir, 545-553.

Uysal, A. O. (2007), “Konya’daki İnşaat Hafriyatlarında Ele geçen Sırsız Selçuklu Seramikleri”, *Konya Kitabı X, Rüçhan Arık, M. Oluş Arık’a Armağan*, (ed. Haşim Karpuz ve Osman Eravşar), Konya, 711-724.

Watson, O. (2004), *Ceramics From Islamic Lands; Kuwait National Museum, The Al-Sabah Collection*, London.

Vezzoli, V. (2011), “The Fustat Ceramic Collection in the Royal Museums of Art and History in Brussels: the Mamluk Assemblage”, *Bulletin des Musées Royaux, d’Art et d’Histoire, Bruxelles*, 82/2011, 119-168.

(Erişim,Ocak,2018) http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=214652&partId=1&searchText=Filter&page=1

ŞEKİLLER

Şekil 1: İçFK Kazı Alanı, 2015-2017 Yıllarında Çalışılan Plankareler

Şekil 2: Kazı Çalışmalarında Ele Geçen Yanmış Kalıp ve Seramik Parçaları

Şekil 3: 2016 Kazı Sezonunda Ele Geçen Yiv Dekorlu Tabak Parçası

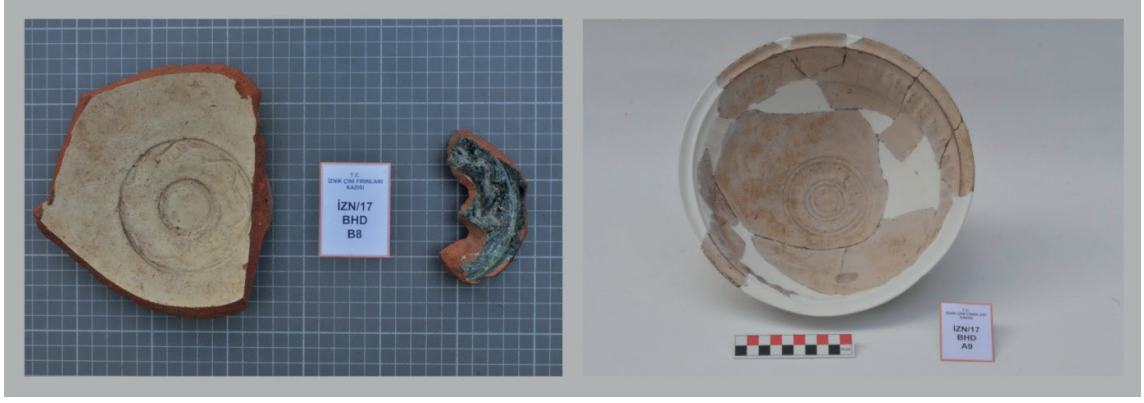
Şekil 4: Yiv Dekorlu Çeşitli Tabak Parçaları

Şekil 5: 2015 Kazı Sezonunda Ele Geçen Konik Gövdeli, Dış Yüzeyi Yiv Dekorlu Sırlı Kâse

Şekil 6: 2017 Kazı Sezonunda Ele Geçen Konik Gövdeli ve Yiv Dekorlu Sırsız Kâseler

Şekil 7: Dip Kısımlara Uygulanmış Baskı Madalyonlar

Şekil 8: 2016 Kazı Sezonunda Ele Geçen Çukur Gövdeli Dış Yüzeyi Yiv Dekorlu Sırlı Kâse

Şekil 9: 2015 Kazı Sezonunda Ele Geçen Yiv Dekorlu Süzgeçsiz Testi

Şekil 10: 2017 Kazı Sezonunda Ele Geçen Yiv Dekorlu Çeşitli Süzgeçsiz Testi Parçaları

Şekil 11: 2015-2017 Kazı Sezonlarında Ele Geçen Yiv Dekorlu Yeşil Sırlı Testi Parçaları

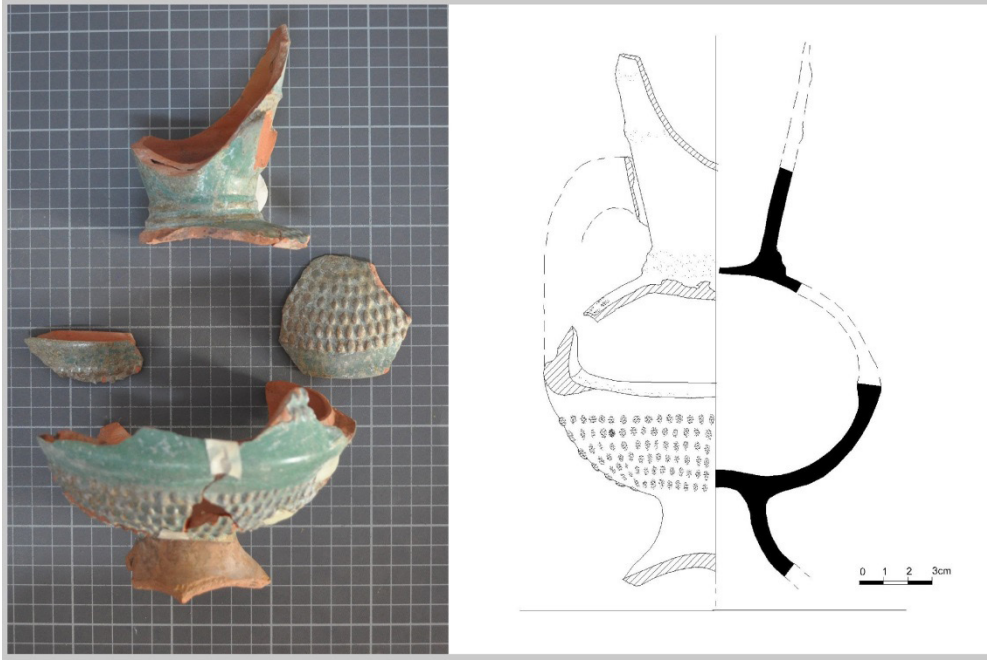
Şekil 12: 2016 Kazı Sezonunda Ele Geçen Yiv Dekorlu Süzgeçli Testi

Şekil 13: 2015 Kazı Sezonu Sırasında Ele Geçen Çeşitli Süzgeçli Testi Parçaları

Şekil 14: 2017 Kazı Sezonunda Ele Geçen Yivli Kalıp Parçaları

Şekil 15: 2016 Kazı Sezonunda Ele Geçen Kalıba Baskı Tekniğinde Süzgeçli Testi

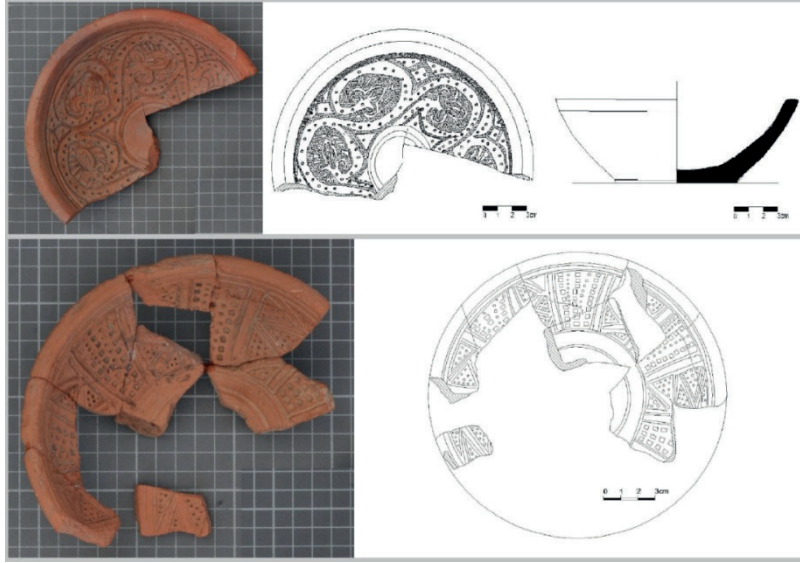

Şekil 16: 2017 Kazı Sezonunda Ele Geçen Kalıba Baskı Tekniğinin Kullanıldığı Süzgeçli Testilere Ait Çeşitli Gövde Parçaları

Şekil 17: Kalıba Baskı Tekniğinin Kullanıldığı Süzgeçli Testilere Ait Figürlü Gövde Parçaları

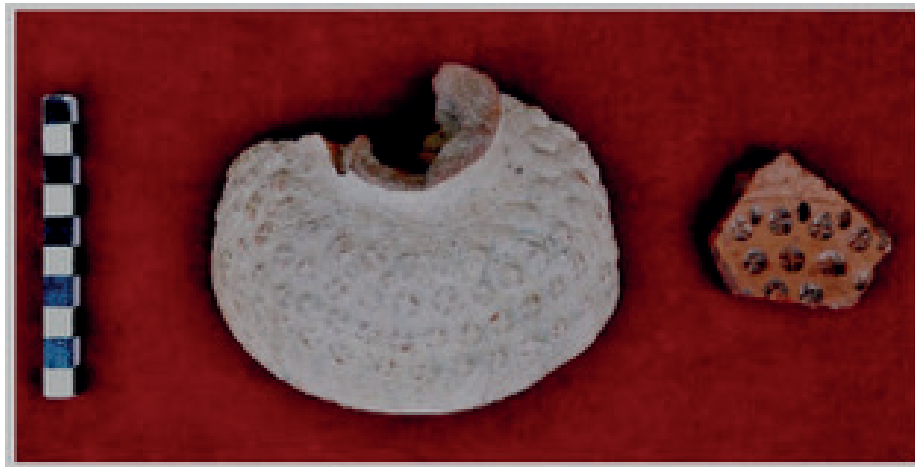

Şekil 18: 2016 Kazı Sezonunda Ele Geçen Kalıp Parçaları

Şekil 19: 2016 Kazı Sezonunda Ele Geçen Yazılı Kalıp Parçası ve Gövde Parçaları

Şekil 20: 2015 Kazı Sezonunda Ele Geçen Süzgeçli Testi ve Kalıp Parçaları